

NORÐURLÖND 2026

Traust tengsl í hverfulum heimi

Formennskuáætlun Danmerkur og Færeyja
í Norrænu ráðherranefndinni árið 2026

EFNISYFIRLIT

Formáli forsætisráðherrans og lögmannsins	3
Formáli samstarfsráðherranna	5
Norðurlönd – sjálfbærasta og samþættasta svæði heims 2030	7
Þverlæg áherslusvið á formennskuárinu	10
Græn Norðurlönd	15
Samkeppnishæf Norðurlönd	22
Félagslega sjálfbær Norðurlönd	27
Stefnum að traustum tengslum Norðurlanda í hverfulum heimi	35
Um ritið	36

Formáli forsætisráðherrans og lögmannsins

Mette Frederiksen, forsætisráðherra Danmerkur og Aksel V. Johannesen, lögmaður færeyja

Ljósmyndir: Statsministeriet & Erla Rajani Ziskasen

Norðurlönd standa á tímamótum.

Með grimmilegu framferði Rússlands í Úkraínu er stríðið farið að nálgast okkar eigin bæjardyr. Falsfréttum er skipulega beint gegn lýðveldisskipan landa okkar og fjölþættar ógnir reyna á samtakamátt þjóðanna.

Á tímum svo mikillar óvissu liggur á að íbúar Norðurlanda standi saman. Lönd okkar eru sterk og hafa sameinast um einstaka samfélagsgerð sem einkennist meðal annars af miklu trausti, langri sameiginlegri sögu og djúprættu samstarfi. Eins og nú er komið er mikilvægt að geta reitt sig á samheldni landanna. Því er yfirskrift formennskunnar í Norrænu ráðherranefndinni árið 2026: *Norðurlönd – traust tengsl í hverfulum heimi.*

Kyrrstaða er ekki í boði þegar umheimurinn er á fullri ferð. Norðurlönd þétta raðirnar þegar Svíar og Finnar gengu í Atlantshafsbandalagið. Norrænu löndin átta verða öll sem eitt að standa vörð um gildi sín og velferðarsamfélög en það er ærinn starfi.

Samstarfið þarf því að verða enn nánara, til dæmis hvað varðar samfélags- og aðfangaöryggi, viðbúnað, glæpastarfsemi þvert á landamæri, aukna samkeppnishæfni Norðurlanda, græn umskipti og ekki síst vernd barna og ungmenna á stafrænum tímum. Við stefnum að því að fá Helsingforssamningnum, norrænu grundvallarlögunum, þannig breytt að Færeyjar, Grænland og Álandseyjar geti orðið fullgildir aðilar að norrænu samstarfi.

Grænland er þátttakandi í tilteknum verkefnum á vettvangi Norrænu ráðherranefndarinnar en ekki aðili að formennsku Danmerkur og Færeyja í ráðherranefndinni árið 2026. Grænland lætur þó ekki sitt eftir liggja við skipun nefndar sem ætlað er að endurnýja Helsingforssamninginn enda ræðst af starfi hennar hvort landið verði samþykkt sem samstarfsaðili sem stendur jafnfætis öðrum í norrænu samstarfi.

Norrænu löndin eiga að hafa nán tengsl við umheiminn. Við getum ekki reiknað með kyrrstöðu eins og aðstæður eru í heiminum. Þess vegna viljum við efla samstarfið við lönd annars staðar á jarðarkringlunni sem byggja á sömu gildum.

Norðurlönd eiga að verða samþættasta og sjálfbærasta svæði heims, þrátt fyrir að heimurinn sé á hverfanda hveli. Þannig stuðlum við að hagsæld fyrir lönd okkar og erum góð fyrirmynd fyrir önnur lönd veraldar.

Við hlökkum til að halda áfram að efla norrænt samstarf.

Formáli samstarfsráðherranna

Samstarfsráðherra Danmerkur, Morten Dahlin og samstarfsráðherra Færeyja, Bjarni Kárason

Ljósmyndir: By-, Land- og Kirkeministeriet & Amy Hansen

Heimurinn þarf meira á norrænum gildum að halda – ekki minna, því að Norðurlönd hafa af mörgu að miðla. Á formennskuárinu viljum við beita okkur fyrir enn þéttara samstarfi allra norrænu landanna átta og fylkja okkur að baki framtíðarsýn forsætisráðherranna um að Norðurlönd verði samþættasta og sjálfbærasta svæði heims.

Til að koma þessum málum í höfn er brýnt að sinna stefnumarkandi málaflokkum vel og leggja sérstaka áherslu á að efla grasrótarsamstarf norræns borgarasamfélags. Norðurlönd samanstanda umfram allt af íbúunum sem byggja þau.

Norrænu löndin hafa marga snertifleti. Nefna má auðugan menningararf sem dæmi en ekki síður hlutkennd grunnvirki, samfélagsgerð, tungumál, lýðræði og kraftmikil borgarasamfélög. Ekkert af þessu er óhult fyrir sóknaröflum eins og gera má ráð fyrir í duttlungafullri veröld. Allsherjarinnrás Rússa í Úkraínu varð til þess að Norræna ráðherranefndin setti mál eins og samfélagsöryggi og viðbúnað á Norðurlöndum ofarlega á dagskrá. Á því verður engin breyting á formennskuárinu.

Sama á við um lýðræðislegt stjórnarfar sem má ekki taka sem sjálfgefnu. Við förum ekki varhluta af upplýsingaóreiðu í þjóðmálaumræðunni sem miðar að því að grafa undan samstöðu í stað þess að stuðla að traustum tengslum.

Samkeppnishæfni Norðurlanda er í grundvallaratriðum mikil en hana þarf að efla enn frekar. Sífelld flóknara regluverk og skriffinnska kemur í veg fyrir að fyrirtæki og frumkvöðlar njóti sín til fulls. Við höfum því hafið úttekt á norrænni samkeppnishæfni og verða niðurstöður hennar kynntar á formennskutímanum. Verður áhugavert að vinna úr niðurstöðum þeirrar vinnu og takast á við formennskuhlutverkið sem slíkt.

Á Norðurlöndum stöndum við saman. Samheldni hefur sjaldan verið mikilvægari.

Ljósmyndir: Adam Mørk/Visit Denmark. Nicolai Perjesi/Copenhagen Capacity. Colin & Meg/Unsplash.

Norðurlönd – sjálfbærasta og samþættasta svæði heims 2030

Árið 2019 samþykktu forsætisráðherrarnir á Norðurlöndum framtíðarsýn um að Norðurlönd verði sjálfbærasta og samþættasta svæði heims árið 2030.

Framtíðarsýnin felur í sér þrjú stefnumarkandi áherslusvið: **Græn Norðurlönd, samkeppnishæf Norðurlönd og félagslega sjálfbær Norðurlönd**. Markmiðin eru metnaðarfull og mikilvæg. Formennskan leggur því mikinn þunga á eftirfylgni nýrra samstarfs- og framkvæmdaáætlana fyrir árin 2025–2030.

Framtíðarsýn okkar 2030

Samkeppnishæf Norðurlönd

Saman ætlum við að efla grænan hagvöxt á Norðurlöndum, byggðan á þekkingu, nýsköpun, hreyfanleika og stafrænni samþættingu.

Græn Norðurlönd

Saman ætlum við að greiða fyrir grænum umskiptum í samfélögum okkar og vinna að kolefnishlutleysi og sjálfbæru hringrásarhagkerfi og lífhagkerfi.

Norðurlönd eiga að verða sjálfbærasta og samþættasta svæði heims

Félagslega sjálfbær Norðurlönd

Saman ætlum við að efla samfellt svæði án aðgreiningar þar sem jafnrétti ríkir og sem byggist á sameiginlegum gildum og enn öflugri menningarsamskiptum og velferð.

Náum tímanlega í mark

Árið 2023 vann Norræna ráðherranefndin áfangaskýrslu um hve mikið hefði áunnist miðað við markmið framtíðarsýnarinnar fyrir árið 2030. Á heildina litið sýnir skýrslan að Norðurlönd eru á leið að verða **sjálfbærasta og samþættasta svæði í heimi**, einkum hvað varðar samkeppnishæfni og félagslega sjálfbærni, en síður hvað varðar markmiðin um græn Norðurlönd.

Græn Norðurlönd

Í áfangaskýrslunni frá 2023 kemur fram að ýmis ljón séu í veginum fyrir því að markmiðin um græn Norðurlönd náist fyrir árið 2030. Þótt almennt þokist í rétta átt bendi margt til að þróunin sé of hæg til að framtíðarsýnin geti raungerst fyrir tímamarkið 2030. Formennskan leggur metnað sinn í að hraða aðgerðum svo að Norðurlönd geti orðið grænasta svæði heims eins og stefnt er að.

Samkeppnishæf Norðurlönd

Áfangaskýrslan frá 2023 sýnir að Norðurlönd eru á réttri leið með að verða samkeppnishæfasta svæði heims fyrir árið 2030, byggt á **grænum hagvexti, nýsköpun, frjálsri för og hringrásarhagkerfi**. Haldi núverandi þróun áfram megi búast við að Norðurlönd verði enn samkeppnishæfari árið 2030. Aftur á móti eiga Evrópusambandsríkin í erfiðleikum með að viðhalda samantlagðri samkeppnishæfni sinni. Því hyggst formennskan nýta sterka stöðu Norðurlanda til að efla samkeppnishæfnina bæði heima fyrir og á meginlandi Evrópu.

Félagslega sjálfbær Norðurlönd

Í áfangaskýrslunni frá árinu 2023 segir að Norðurlönd séu almennt á góðri leið með að uppfylla markmið um **félagslega sjálfbærni og jafnrétti**. Góð heilsa, hátt atvinnustig, mikið traust og lág glæpatíðni séu meðal þess sem einkenni norrænar þjóðir. Enn megi þó hugsa sér úrbætur – aðallega þegar kemur að mati fólks á eigin líðan. Formennskan leggur ríka áherslu á að vinna áfram að félagslegri sjálfbærni og jafnrétti á Norðurlöndum.

Samþætting Norðurlanda

Til að Norðurlönd geti staðið undir heitinu samþættasta svæði heims árið 2030 þarf **samþættingin að ná til allra norrænu landanna átta**. Hún má ekki takmarkast við tiltekin málefnasvið eða starf landamæranefndanna tólf heldur verður hún einnig að ná til þingmannasamstarfsins í Norðurlandaráði og ríkisstjórnasamstarfsins í Norrænu ráðherranefndinni. Löndin átta verða öll að taka virkan þátt, eigi samþættingin að verða að veruleika.

Endurskoðun norræna samstarfssamkomulagsins, Helsingforssamningsins

Í Helsingforssamningnum, sem margir líta á sem „norrænu stjórnarskrána“, er kveðið á um umgjörð norræns samstarfs. Samningurinn tók gildi 1. júlí 1962 og hefur lagt traustan grunn að árangursríku og nánú samstarfi norrænu landanna. Texti samningsins hefur ítrekað verið endurskoðaður, síðast 2. janúar 1996. Með reglulegri endurskoðun samningsins hefur verið leitast við að laga hann að breyttum aðstæðum svo að hann nýtist löndunum sem best. Formennskan telur ekki annað óhætt á þessum breytilegu tímum en að setja **áframhaldandi vægi og skilvirkni norræns samstarfs** á oddinn. Heimsmyndin var önnur árið 1996 en nú, árið 2026, 30 árum síðar. Samstarfið á að endurspeglar þá umbreytingu og geta brugðist við henni.

Á Norðurlandaráðsþinginu 2024 samþykktu þingmenn einróma tilmæli til norrænu ríkisstjórnanna um að gera breytingar á Helsingforssamningnum, meðal annars þannig að lönd með sjálfstjórn geti **öðlast fulla aðild að Norðurlandaráði og Norrænu ráðherranefndinni**, svo fremi þau æski þess og stjórnskipan þeirra leyfi það. Hinn 4. apríl 2025 fengu samstarfsráðherrarnir lögfræðing til að gefa álit á slíkri upp færslu samningsins með tilliti til landsréttar, Evrópuréttar og þjóðaréttar. Lokið verður við lögfræðialitið á formennskutíma Finnlands og Álandseyja í Norrænu ráðherranefndinni.

Formennskan mun vinna úr lögfræðialitinu og halda áfram endurskoðun Helsingforssamningsins í samráði við ráðherranefnd samstarfsráðherranna.

Sambætt Norðurlönd án stjórnsýsluhindrana

Sambættasta svæði heims verður ekki að veruleika nema stjórnsýsluhindranir milli norrænu landanna átta verði fjarlægðar eins og kostur er. Árið 2024 var fyrirkomulagi Stjórnsýsluhindranaráðsins breytt. Þar með var Norðurlöndum tryggt nútímalegra og virkara ráð sem veitir ráðherranefndinni ráðgjöf um aðgerðir og umbætur sem má brydda upp á til að losna við stjórnsýsluhindranir. Árið 2026 verður fjögurra ára skipunartímabil ráðsins hálfnað. Þá gerir formennskan í nánú samstarfi við Stjórnsýsluhindranaráðið áfangamat á starfseminni, enda **algert forgangsmál í hennar huga að afnám hindrana gangi sem best**, íbúum og fyrirtækjum til hagsbóta. Jafnframt verður að vera hægt að vinna að því í sameiningu að nýta úrræði á borð við landamæraeftirlit til að uppræta skipulagða glæpi, glæpaflokka og brotastarfsemi sem snertir fleiri lönd en eitt. Vandamál þessu tengt eru mikil og fara vaxandi, *sbr. kaflann Skipulögð brotastarfsemi og glæpaflokkar*. Samstaða Norðurlanda má ekki rofna og traust þarf að ríkja milli þjóða.

Best er að koma í veg fyrir stjórnsýsluhindranir á Norðurlöndum með því að gæta þess að nýjar komi ekki til. Löndin beita mismunandi aðferðum við það – til dæmis er lögskylt í Danmörku og Færeyjum að yfirfara hvort ný lög leiði til slíkra hindrana.

Ljósmyndir: Visit Faroe Islands, Daniel Rasmussen/Copenhagen Capacity, Johan Nilsson/Øresundsbron/Visit Denmark.

Þverlæg áherslusvið á formennskuárinu

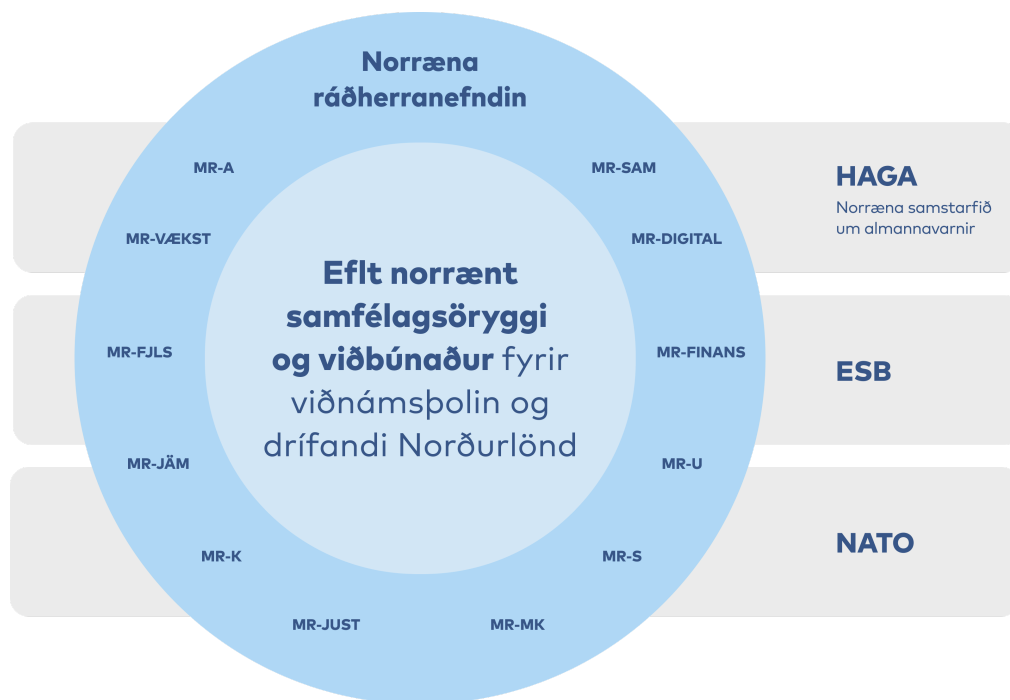
Aukið samfélagsöryggi og hlutverk Norðurlanda í umheiminum verður áherslumál allra sviða á formennskuárinu.

Aukið samfélagsöryggi

Formennskan leggur mikla áherslu á að efla samfélagsöryggi á Norðurlöndum. Áfram skal haldið á þeirri braut framfara sem Finnland og Álandseyjar mörkuðu meðan þau gegndu formennsku í Norrænu ráðherranefndinni árið 2025 og höfðu samfélagsöryggi og viðbúnað að leiðarljósi.

Norðurlönd eiga að **standa betur að vígi gagnvart áföllum og fjölþáttaógnum**. Markmiðið er að samþætta betur öll átta lönd Norðurlanda og tryggja þátttöku þeirra á öllum sviðum, hvort sem það varðar viðnámsþrótt eða atorku. Formennskan ætlast til að sérhver ráðherranefnd skipuleggi sinn málaflokk með hliðsjón af heildstæðu samfélagsöryggi á Norðurlöndum og varðveiti það ágæta samspil við aðra í norrænu samstarfi sem verið hefur, *sbr. skýringarmynd 1*.

Norrænt samstarf um samfélagsöryggi og viðbúnað til að efla áfallapol Norðurlanda gagnvart krísum og fjölþáttaógnum framtíðarinnar

Mynd 1 Samfélagsöryggi er forgangsmál hjá Norrænu ráðherranefndinni sem gengur þvert um öll málefnavið og sem allar ráðherranefndirnar skulu hafa á dagskrá sinni. Við þá vinnu skal hafa til hliðsjónar þann almenna ramma sem settur hefur verið fram hjá ESB, NATO og í HAGA-samstarfinu í samræmi við öryggisþarfir innan landanna.

Bætt afhendingaröryggi á Norðurlöndum

Afhendingaröryggi er grundvallarforsenda þess að samfélagið starfi eðlilega og nauðsynleg þjónusta sé veitt – lykilatriði í þeirri viðleitni að efla samfélagsöryggi. Formennska Danmerkur og Færeyja leggur þannig mikla áherslu á bætt afhendingaröryggi til að **tryggja aðgang að öllum helstu nauðsynjum**.

Markmið formennskunnar með nánú samstarfi um afhendingaröryggi er búa í hagin fyrir **sterk og sveigjanleg Norðurlönd** svo að þau geti, ef svo ber undir, sameiginlega tekist á við skert aðföng í framtíðinni. Formennskan hyggst því **riða samstarfsnet landanna um afhendingaröryggi enn þéttar** og fela því að kanna hvort opna skuli ný samstarfssvið, til dæmis samráð um greiningaraðferðir og viðnámsáætlanir sem eru til þess fallnar að efla stjórnvöld á Norðurlöndum í viðbrögðum við truflunum í aðfangakeðjum, hjálpa þeim að tryggja aðgang að nauðsynlegum úrræðum og fyrirbyggja og ráða fram úr skorti á nauðsynjum.

Aðgerðir af þessu tagi á norrænum vettvangi eru hugsaðar sem viðbót við ráðstafanir á alþjóðavettvangi – ekki afrit af þeim eða spegilmynd.

Ýmsar opinberar stofnanir og einkaaðilar hafa sömu þarfir. Getur verið hagræði og öryggi í því fólgið að þau taki höndum saman um öflun nauðsynlegra aðfanga, innkaup, birgðahald og gagnkvæmt leigu- og lánaþyrirkomulag svo að dæmi séu tekin, telji hlutaðeigandi yfirvöld það á annað borð vera rétt og skynsamlegt.

Með því að styrkja iðnaðinn á Norðurlöndum er komið til móts við yfirlýsingu atvinnumálaráðherranna um norrænt samstarf um iðnað og jafnframt markmiðið um samkeppnishæf Norðurlönd í framtíðarsýninni 2030.

Sýklalyfjaónæmi og norrænt lyfjasamstarf

Norðurlönd þurfa að sameinast um **aukinn viðbúnað við heilbrigðisógnum** – nú og framvegis. Spyrna þarf fótum við vaxandi sýklalyfjaónæmi. Sýklalyf hafa bjargað ótal mannslífum en nú verður æ algengara að sýklar þrói með sér ónæmi gagnvart þeim. Norrænu löndin þurfa að miðla sín á milli þekkingu og reynslu af þróun sýklalyfjaónæmis. Á alþjóðavettvangi er í síauknum mæli beitt þverlægum aðferðum, en með því er átt við heildstæðar aðgerðir sem snúa að mönnum, dýrum, plöntum og umhverfi til að ná betri árangri sameiginlega. Norðurlönd ættu að fylgja því fordæmi. Auk þess vinnur formennskan að samnorrænum innkaupum á sýklalyfjum til að draga úr hættu á skorti.

Viðbúnaðaráætlanir fyrir viðkvæma hópa á Norðurlöndum

Formennskan hyggur á verkefni á vettvangi norræns samstarfs um félagsmál og málefni eldri borgara í því augnamiði að afla þekkingar á hvernig best sé að **gera ráð fyrir viðkvæmum og berskjölduðum hópum í áætlunum um viðbúnað**. Með verkefninu er meðal annars ætlunin að taka saman upplýsingar um viðbúnað landanna með tilliti til þarfa eldri borgara, fólks með fötlun og jaðarsettra (t.d. heimilislausra) um aðstoð og stuðning – og hvaða aðstoðar og stuðnings sé að vænta ef kreppir að. Gert er ráð fyrir að þessi samantekt verði gefin út í árslok 2026.

Öflug Norðurlönd og umheimurinn

Styrkja ber stöðu Norðurlanda gagnvart umheiminum. Í síbreytilegri veröld er nauðsynlegt að **Norðurlönd vinni náið með bandalagsþjóðum sínum og styrki þau traustu bönd sem tengja þau við grannríki**.

Norðurlönd og heimskaútssvæðið

Norðurslóðir eru veigamikill hluti Norðurlanda í heild og hafa notið góðs af norrænni norðurslóðaáætlun frá árinu 1996. Í henni hefur áhersla verið lögð á umhverfis- og loftslagsmál, félagslegar aðstæður, efnahagsþróun og tengslamyndun. Árið 2026 verður **30 ára afmæli** norðurslóðaáætlunarinnar fagnað og vakin athygli á þeim góða árangri sem hún hefur skilað svæðinu. Allt árið 2026 verður helgað viðburðum af þessu tilefni. Þungamiðjan í áætluninni um

norðurslóðir er viðnámsþróttur ásamt öflugum borgarasamfélögum. Samstarf Norðurlanda innbyrðis og við samstarfsaðila þeirra um málefni norðurslóða stuðlar að því að þessi markmið náist.

Alþjóðlegu samstarfi um norðurskautssvæðið stafar ógn af landpólískri togstreitu, meðal annars á nærsvæðum Norðurlanda, og það veldur erfiðleikum við að halda uppi alþjóðlegri réttarskipan og samstarfi. Markmiðið um lágt spennustig á norðurslóðum virðist fjarlægara en áður. Norðurlönd mega ekki slá slóku við í viðleitni sinni að tryggja stöðugleika og sjálfbæran vöxt á norðurslóðum. Nú orðið felst auk þess mótstöðuafli gegn hnattrænni spennu og umbreytingum í sjálfu hugtakinu sjálfbærni.

Áætlun Norðurlanda um málefni norðurslóða árin 2025–2027 er ætlað að styðja við félagslegt, efnahagslegt og umhverfislegt áfallapol. Hún kallast á við norrænu framtíðarsýnina til ársins 2030 um félagslega sjálfbær, græn og samkeppnishæf Norðurlönd. Einmitt þess vegna er keppikefli norræns samstarfs um norðurskautssvæðið að búa í haginn fyrir félagslega lífvænleg byggðalög, blómlegt atvinnulíf, sjálfbæran hagvöxt og græn umskipti. Formennskan mun markvisst huga að samlegðaráhrifum ásamt formennsku Norðurskautsráðsins en hún verður í höndum Konungsríkisins Danmerkur.

Nágrannar Norðurlanda í vestri

Mikilvægt er að samstarf Norrænu ráðherranefndarinnar við nágranna norrænu landanna í vestri komi til leiðar tengslum um framfaramál, auknum hreyfanleika og miðlun þekkingar, rannsókna og menningar milli Norðurlanda, Bandaríkjanna, Kanada, Bretlands og Írlands. Formennskan einbeitir sér umfram allt að þremur aðgerðarsviðum:

- **Að styrkja hugmynda- og þekkingarmiðlun** með auknu samstarfi milli Norðurlanda og samstarfsaðila í Bandaríkjunum, Kanada, Bretlandi og Írlandi, meðal annars í þeim tilgangi að stuðla að hugvitssömum lausnum á sameiginlegum áskorunum.
- **Að styrkja samstarfið þvert á norðurskautssvæði** Norðurlanda og Norður-Ameríku, meðal annars í þeim tilgangi að auka hreyfanleika og tengslamyndun auk samskipta ungs fólks, borgarasamfélags og fræðimanna svo að fátt eitt sé nefnt.
- **Að stefna að skipun sendifulltrúa í Kanada**, sem er annað hvort með skrifstofu eða stafræna viðveru, í því skyni að efla samstarf við nágrannana í vestri.

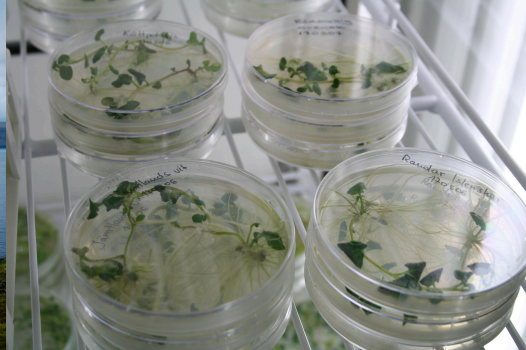
Eystrasaltsríkin og Norðurlönd

Norðurlönd og Eystrasaltsríkin eiga margt sameiginlegt, svo sem lýðræðislegt stjórnarfar, mannréttindi og grundvallarreglur réttarríkis. Samstarf þeirra verður æ öflugra. Lýðfræðilegar breytingar og sífellt flóknari þarfir gera auknar kröfur til norræna-baltneska velferðarkerfisins. Fjölmörg tækifæri felast í mögulegu samstarfi yfir Eystrasalt um að **efla heildarþol svæðisins, nýsköpun og sjálfbærni**. Gildi samstarfsins birtist nú þegar í verkefnum eins og

norræna-baltneska netinu gegn glæpastarfsemi á vinnumarkaði, sem er þverþjóðlegt samstarf um baráttu gegn misnotkun á vinnuafli og afskræmingu á samkeppni. Grannsvæðasamstarf Norrænu ráðherranefndarinnar við Eystrasaltsríkin – Eistland, Lettland og Litáen – auk borgarasamfélagsins í Úkraínu og lýðræðishreyfingar andófsmanna í Belarús eykst vegna alþjóðlegrar öryggisáhættu og spennuástands á Eystrasalti. Eystrasaltsríkjunum hefur einnig verið boðin full þátttaka í starfi Norrænu ráðherranefndarinnar um stafvæðingu (MR-DIGITAL). Löndin vinna saman á þeim vettvangi að stefnumörkun og framkvæmdum hvað varðar stafræn tækifæri og áskoranir. Á sama hátt starfar formennskan með Eystrasaltsríkjunum á sviði Norrænu ráðherranefndarinnar um menningu (MR-KULTUR) að því að betrumbæta viðbúnaðaráætlanir á sviði menningar. Jafnframt hyggst formennskan **auka samstarfið við baltnesku löndin á jafnræðisgrundvelli** og bjóða þeim að taka þátt í starfi fleiri ráðherranefnda.

Norðurlönd og ESB

Norðurlönd eru á margan hátt í fararbroddi og eiga að **láta að sér kveða í álfunni**, ekki síst á sviði stafrænnar tækni og grænna umskipta sem eru meðal annars til þess fallin að auka samkeppnishæfni og sjálfbærni í löndunum. Formennskan horfir til reynslu og verkefna Dana í formennsku þeirra í Evrópusambandinu haustið 2025 og byggir á þeim grunni. Að öðru leyti verða öryggismál, samkeppnishæfni og græn umskipti í Evrópu í brennidepli.

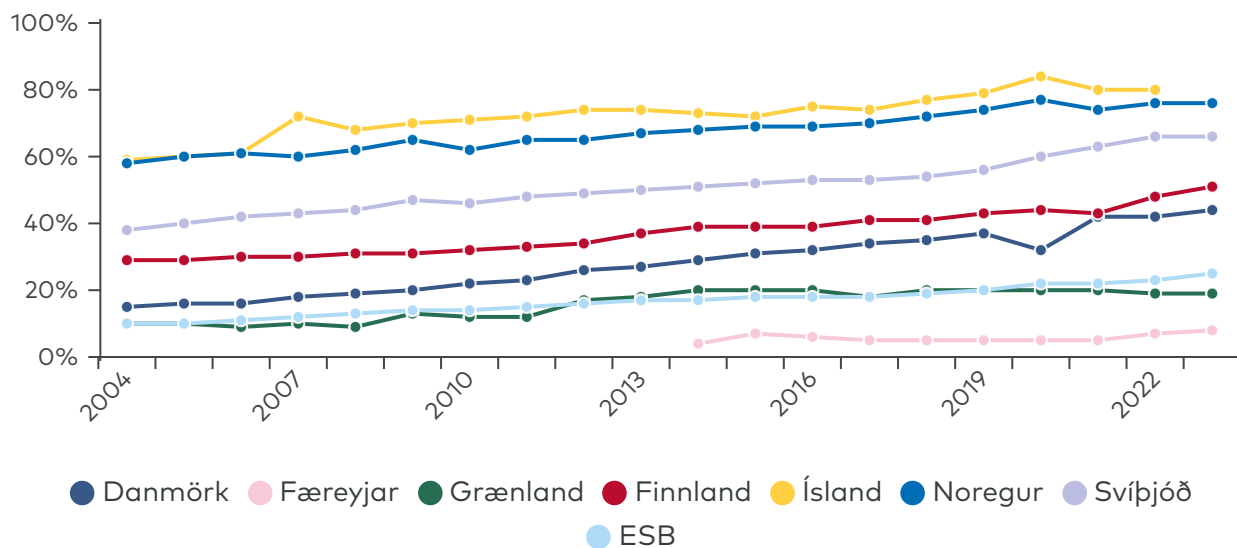

Ljósmyndir: Andy Arbeit/Unsplash. NordGen/Norden.org. Ian Taylor/Unsplash.

Græn Norðurlönd

Loftslagsbreytingar, hnignun vistkerfa og dvínandi lífbreytileiki eru meðal stærstu áskorana okkar tíma. Norðurlönd þurfa að finna góðar og árangursríkar aðferðir til að tryggja að þau verði græn og sjálfbær, til dæmis með því að þróa græna tækni, afla grænum umskiptum stuðnings í nærsamfélaginu og skapa þeim viðeigandi efnahagshvata, byggja á sjálfbærnan hátt og innleiða sjálfbæra atvinnuhætti í landbúnaði og matvælaframleiðslu. Norðurlönd eiga að vera í fararbroddi í nýsköpun og samkeppnishæfni í grænum umskiptum.

Notkun endurnýjanlegrar orku í norrænu löndunum og ESB (2004-2023)

Mynd 2 Myndin sýnir þróunina í norrænu löndunum og ESB hvað varðar notkun endurnýjanlegrar orku sem hlutfall af heildarorkunotun. Orkutap við umbreytingu, t.d. við raforkuframleiðslu og fjarvarma er ekki tekið með í reikninginn. Myndin sýnir ekki þróunina Álandseyjum sökum skorts á gögnum.

Heimild: Nordregio og Nordic Statistics Database (ENER08) ásamt Umhverfisstofnun Færeyja, varðandi gögn frá Færeyjum.

Efnahagslega sjálfbær græn umskipti

Norrænu löndin eru sammála um að aðgerða sé þörf vegna loftslagsbreytinganna og vilja vinna saman að markmiðum Parísarsamningsins. Þau eru einnig á einu máli um að græn umskipti verði að vera eins hagkvæm og unnt er, að fáist sem mest af grænum umskiptum fyrir peningana, og að jafnvægi ríki milli landa eins og frekast er kostur. Umbreytingin á að vera liður í sameiginlegri samfélagsþróun landanna. Í hverfulum heimi, þegar ekki er unnt að treysta á alþjóðlegan stuðning við græn umskipti, þurfa Norðurlönd að taka forystuna og sannfæra umheiminn um að græn umbreyting sé ekki aðeins nauðsynleg fyrir framtíð jarðar og næstu kynslóðir heldur einnig **efnahagslega sjálfbær fjárfesting** í þágu heilsu manna. Lykillinn að hagkvæmni í grænum umskiptum á Norðurlöndum felst auk annars í þekkingarmiðlun, samþættingu loftslagsmarkmiða í þjóðhagslíkönum og samvinnu um efnahagsstefnur sem ýta undir grænkunina. Loftslagsumskipti losunarfrekra geira spila vel saman við aðrar aðgerðir til að bæta loftgæði og viðnámsþrótt náttúrunnar.

Danir urðu fyrstir þjóða til að leggja kolefnisígildisgjald (d. *CO2e-afgift*) á landbúnað eins og kveðið er á um í stefnumótunarskjali þeirra um græn umskipti, *Aftale om Implementering af et Grønt Danmark*. Jafnframt hefur milljörðum verið veitt til að endurheimta skóg og náttúru í Danmörku og þar með draga úr loftslagsáhrifum og losun köfnunarefnis til hagsbóta fyrir vatnsbúskapinn. Samningurinn er til marks um breiðan pólitískan stuðning við græn umskipti – bæði í orði og á borði. Í ljósi framangreinds leggur formennskan mikið upp úr norrænu samstarfi um að ná sem mestum árangri af grænni umbreytingu án þess að missa sjónar á sjálfbæru félagslegu jafnvægi á Norðurlöndum. Því aðeins munu grænar ferjuleiðir milli norrænu landanna verða að veruleika, í samræmi við norræna ráðherryfirlýsingu árið 2022 um að stefna að grænum ferjusiglingum á Norðurlöndum fyrir árið 2030, að löndin séu samtaka um innleiðingu þeirra. Á sama hátt hefur verið gerður samningur um nýja stefnu í fiskveiðum í Danmörku sem veitir leiðsögn um græn umskipti í sjávarútvegi í þágu bætts hafsumhverfis.

Yfirstandandi græn umskipti og aðlögun að loftslagsbreytingum valda breytingum í bæjum og sveitum, vinnu og tómstundum. Af þeim sökum vekur formennskan athygli á þeim **hagsbótum fyrir nærsamfélög og grannsvæði** sem fylgja umbreytingunni. Vel heppnuð græn umskipti velta á því að aðlögun að loftslagsbreytingum og þróun, til dæmis á sviði endurnýjanlegrar orku, teljist ekki eingöngu þung byrði á nánasta umhverfi þeirra heldur jafnframt tækifæri. Sama á við um græn umskipti í hefðbundnum iðnaðar- og frumatvinnugreinum (sjávarútvegi, landbúnaði og skógarnytjum).

Formennskan telur einnig mikilvægt að vega og meta græn umskipti með hliðsjón af því hvernig er byggt og búið. Þess vegna verður efnt til norræns ráðherrafundar um kostina á hringrásarkerfi og grænni og stafrænni umbreytingu í **byggingariðnaði og húsasmíði á Norðurlöndum**.

Ný tækni á að flýta grænum umskiptum

Eigi Norðurlönd að verða sjálfbærasta og samþættasta svæði heims árið 2030 þarf að flýta grænum umskiptum. Nú er á fjölmörgum tækninýjungum völ sem draga úr mengun vegna gróðurhúsalofttegunda. Skapa þarf heppilegar umgjarðir utan um þessar nýju og vistvænu tæknilausnir, svo sem vetni og tækni til að fanga og geyma koltvísýring (CCS).

Vetni

Græn umskipti eru langt komin á Norðurlöndum og eru þau umheiminum að mörgu leyti góð fyrirmynd í því efni. Næst liggur fyrir að **afla atvinnugreinum og fyrirtækjum, sem eiga erfitt með að laga sig að kolefnishlutlausri framtíð, eldsneytis**. Þetta á einkum við um þann hluta orkufreks þungaiðnaðar og loft- og sjóflutninga sem ekki er hægt að umbreyta með rafvæðingu einni saman. Umhverfisvænir orkugjafar, eins og hreint vetni og Power-to-X eldsneyti (tækni þar sem raforku er breytt í aðra orkubrandi miðla), geta átt þátt í að fasa út og koma í staðinn fyrir jarðefnaeldsneyti.

Búið er við að aðgangur að kolefni verði samgöngusviðinu sérstaklega mikilvægur. Því er mikilvægt að horfa allsgáðum augum á heppilega nýtingu uppsafnaðs kolefnis. Græna umbreytingin er þannig háð því að norræn fyrirtæki geti útvegað sér vetni.

Vetni og Power-to-X geta aukið sveigjanleika orkukerfis sem byggist í vaxandi mæli á endurnýjanlegum orkulindum. Með slíku kerfi væri unnt að laga framleiðslu græns eldsneytis að framboði grænnar raforku frá einni klukkustund til annarrar.

Markaðurinn fyrir hreint eða grænt vetni og Power-to-X afurðir er enn í mótun en gert er ráð fyrir vaxandi eftirspurn, ekki aðeins á Norðurlöndum heldur um alla Evrópu. Þegar fram líða stundir geta verið mikil sóknarfæri fólgin í þeim markaði. Formennskan leggur sérstaka áherslu á að **bæta skilyrðin fyrir grænu vetni og öðru Power-to-X eldsneyti** svo að unnt verði að nýta kosti þeirra til fulls.

Kolefnisföngun og -geymsla (CCS)

Kolefnissöfnun (CCS) er mikilvæg til að **uppfylla loftslagsmarkmiðin**, bæði á heimsvísu með Parísarsamningnum, í álfunni með reglum Evrópusambandsins og loks á Norðurlöndum sem stefna að því að verða grænasta svæði heims ekki síðar en árið 2030. Nánar tiltekið er CCS úrræði til að draga úr kolefnislosun frá vinnslum eins og sorpbrennslustöðvum og varmaorkuverum og frá þungaiðnaði. Jafnvel má ná fram neikvæðri losun ef kolefni frá til að mynda lífgasstöðvum og lífrænum uppsprettum í veitukerfinu er bundið og geymt. Þannig getur CCS bæði stuðlað að markmiðunum um kolefnishlutleysi og 110 prósentu samdrátt.

Norðurlönd eru þegar komin langt í þróun umgjarðar fyrir CCS og geta orðið í fararbroddi fyrir **samkeppnishæfa græna umbreytingu** með aðstoð tækninnar á

komandi árum. Óvíða í Evrópu er meira af lífrænum koltvísýringi en í Svíþjóð – og í Danmörku er víðtækur pólitískur stuðningur við að geyma mun meira af því neðanjarðar en Danir þurfa að binda sjálfir. Samstarf um kolefnissöfnun eykst nú mjög á Norðurlöndum. Veitufyrirtækið Ørsted er að hefja rekstur á fyrstu fullkomnu CCS-stöðinni í Danmörku en hún mun nýta norskar kolefnisgeymslur (*Northern Lights*). Stöðin á að vera komin í fullan rekstur árið 2026.

Að frumkvæði Dana hefur verið sett af stað þriggja ára áætlun um CCS í Norrænu ráðherranefndinni. Áætlunin er að efla samstarf landanna til að hraða flýta söfnun kolefnis í allri virðiskeðjunni. Bæði Danmörk og Svíþjóð veita talsvert ríflegan ríkisstyrk til þess. Formennskan einbeitir sér því sérstaklega að millilandaflutningum og innviðum í sambandi við CCS.

Sjálfbær og áfallapolin matvæla-, landbúnaðar- og sjávarútvegssvið

Norðurlönd eiga að vera í fylkingarbrjósti þegar kemur að heilnæmum og sjálfbærum matvælum og grænum umskiptum í landbúnaði og sjávarútvegi. Til þess þurfa löndin að standa saman að lausnum og gaumgæfa alla þætti umskiptanna. Allir eiga að taka þátt. Matvælaöryggi á Norðurlöndum hefur orðið brýnna vegna ástands heimsmála, bæði innanlands og á samnorrænum vettvangi, og þá er eins gott að geta reitt sig á landbúnaðinn, sjávarútvegin og lagareldið í löndunum.

Áfallapolin norræn matvælakerfi

Norrænu matvæla-, landbúnaðar- og skógræktarsviðin eru burðarásar afhendingaröryggis á Norðurlöndum. Norðurlönd hafa þegar stigið stór skref í átt að áfallapolnari norrænum matvælakerfum, síðast með Karlstads-yfirlýsingunni um viðbúnað og viðnámsþrótt (2024). Með vísan til viðræðna á ráðherrafundinum í Kuopio (júní 2025) mun formennskan búa í haginn fyrir náið samráð norrænu landanna í þeim tilgangi að þau læri hvert af öðru og styrki Norðurlönd svo að **viðnámsþróttur þeirra vaxi og viðbúnaður aukist á sviði matvæla og landbúnaðar**.

NordGen er mikilvæg undirstaða fyrir varðveislu erfðafræðilegra auðlinda landbúnaðarins sem mynda grunn að rannsóknum og kynbótum til að tryggja framboð matvæla og fódurs auk þess að uppfylla loftslags- og umhverfismarkmiðin. Stutt verður við starfsemi NordGen á formennskutímabilinu.

Kynslóðaskipti

Þörf er á fleira ungu fólki í landbúnaði, matvælaframleiðslu, sjávarútvegi, lagareldi og skógrækt, þ.e.a.s. á öllum sviðum MR-FJLS. Skortur á vinnuafli er verulegur í þessum geirum og meðalaldurinn hækkar. Vandinn stafar meðal annars af óhagstæðri samkeppni við aðra atvinnuvegi um laun og önnur starfskjör.

Árið 2023 tók Norræna ráðherranefndin mikilvæga ákvörðun um að hefja langtímaáttak til að **laða ungt fólk að matvælaframleiðslu á Norðurlöndum** og auka fjölbreytileikann á því sviði. Norræna rannsóknastofnunin Nordregio heldur um stjórnartaumana.

Formennskan mun fylgja langtímaáttakinu eftir og ef til vill ákveða frumkvæðisverkefni á sama grunni. Endanleg framtíðarsýn verður kynnt og helstu verkefnum hleypt af stokkunum.

Sjálfbær matvælakefni

Norðurlönd eiga að skipa sér í fremstu röð með samstarfi um örugg, holl og sjálfbær matvæli, þar á meðal plöntuafurðir og sjávarfang, auk samstarfs um að draga úr matarsóun. Áherslan er á samstarf **um sjálfbærni og áfallaþol í norrænum matvælakefnum**, þar með talið virðismyndun og samkeppnishæfni á viðkomandi sviðum.

Norðurlönd eru þekkt fyrir gæðamat og þeim hefur á undanförnum tuttugu árum tekist að skapa sér sterkt alþjóðlegt vörumerki með Nýju norrænu matargerðinni og yfirlýsingunni um Norræna eldhúsið. Formennskan beitir sér fyrir því að víkka út Nýju norrænu matargerðina svo að hún nái einnig til hversdagsmatar og að sameina norrænu löndin undir hennar merkjum í þróun hollari, arðbærari og áfallaþolnari matvælakefna.

Jafnframt lætur formennskan rýna hvernig sjávarfang og neysluafurðir úr sjó stuðla að betri lýðheilsu og matvælaöryggi um leið og meira tillit yrði tekið til nálægðarreglunnar og viðbúnaðarmála. Þannig gætu Norðurlönd fengið samkeppnisforskot án þess að fórna hagsmunum umhverfisins og loftslagsins.

Sjálfbær stjórnun fiskveiða

Að hafinu steðjar umtalsverð hættu af mannavöldum og því er nauðsynlegt að þekkja hver áhrif menn hafa á auðæfi náttúrunnar. Norðurlönd eiga að standa betur að fiskveiðum til að vernda umhverfi sjávar og stuðla að sjálfbærni fiskistofna. Þörf er á **vistkerfisnálgun** sem gætir jafnvægis milli nýtingar og verndar hafsins.

Við auðlindastjórnun á norrænum hafsvæðum er margt að athuga. Ræða þarf framtíðarkosti og -lausnir, stuðla að framförum og fara vandlega yfir hvernig best sé að haga stjórnun og nýtingu sem sé stofnfræðilega, umhverfislega, félagslega og efnahagslega sjálfbær. Formennskan leggur þunga á græna umbreytingu í fiskveiðum og vistkerfisnálgun við fiskveiðistjórnun.

Minnka ber heildarálagið á hafið með heildstæðri nálgun við skipulag og nýtingu hafsvæða þannig að gætt sé jafnvægis milli fiskveiða, lagareldis, náttúru og mannvirkja til sjávar, s.s. vindorkugarða, þá ekki síst samspilsins við botnfisktegundir eins og þorsk.

Formennskan efnir til norrænnar ráðstefnu í Færeyjum um botnfisktegundir þar sem lögð verður áhersla á uppbyggingu stofna og samspil fiskveiða, stjórnunar, loftslags og vistkerfa.

Fiskveiðistjórnun er þáttur í heildstæðri nýtingu hafsvæðanna og eiginleika og starfsemi vistkerfanna. Vistkerfisnálgun við nýtingu veiðistofna á Norðurlöndum tryggir viðhald þeirra og um leið stjórnun á sjávarnyttjum til framtíðar sem er bæði efnahagslega og vistkerfislega sjálfbær.

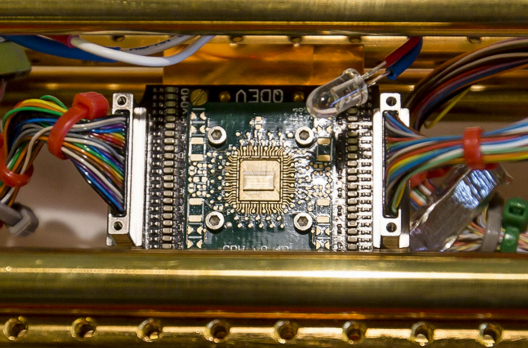
Vistkerfisnálgun við stjórnun á sjávarauðlindum og samvirkni á hafinu

Markmiðið með norrænu áætluninni um hafmál er að **mæta hinni þríþættu ógn** – loftslagsbreytingum, hnignun líffræðilegrar fjölbreytni og mengun – með öflugra norrænu samstarfi um sjálfbæra þróun hafsvæðanna og samvistir athafna á hafi. Áætlunin byggist á fjölda norrænna pólitískra yfirlýsinga, þar á meðal ráðherraýfirlýsingum um málefni hafsins, loftslagsins og líffræðilegrar fjölbreytni, sem og yfirlýsingu forsætisráðherranna um sjálfbært hafhagkerfi og græn umskipti. Yfirlýsingarnar mynda pólitískt bakland fyrir samræmdar og metnaðarfullar aðgerðir landanna.

Áætlunin tengist jafnframt náið forgangsatriðum Konungsríkisins Danmerkur í formennsku þess í Norðurskautsráðinu. Svæðisbundnar verndarráðstafanir, þróun skipulags á hafsvæðum og viðbrögð við umhverfisáhrifum á borð við neðansjávarhávaða og úrgang í hafi á norðurslóðum eru í fyrirrúmi. Heildstæð stjórnun sjávarauðlinda á að leiða til samlegðaráhrifa milli umhverfisverndar, efnahagsþróunar og umhyggju fyrir loftslaginu, ekki síst til hagsbóta fyrir viðkvæm vistkerfi norðurslóða.

Formennskan efnir til umfangsmikillar norrænnar vinnustofu í Kaupmannahöfn um vernduð svæði (MPA og OECM) og tengslin milli hafs og loftslags, þar á meðal súrnun sjávar, sjávarhitabylgjur, kolefnisbindingu og loftslagsathvarf.

Sjónum verður einnig beint að sameiginlegri stjórnun með hliðsjón af verndun vistkerfisins, þar á meðal samvirkni hafverndar, fiskveiða og vindorku á hafi, auk þess sem unnið verður með stöðumat á framvindu framtíðarverkefnanna Samskag og NorScen.

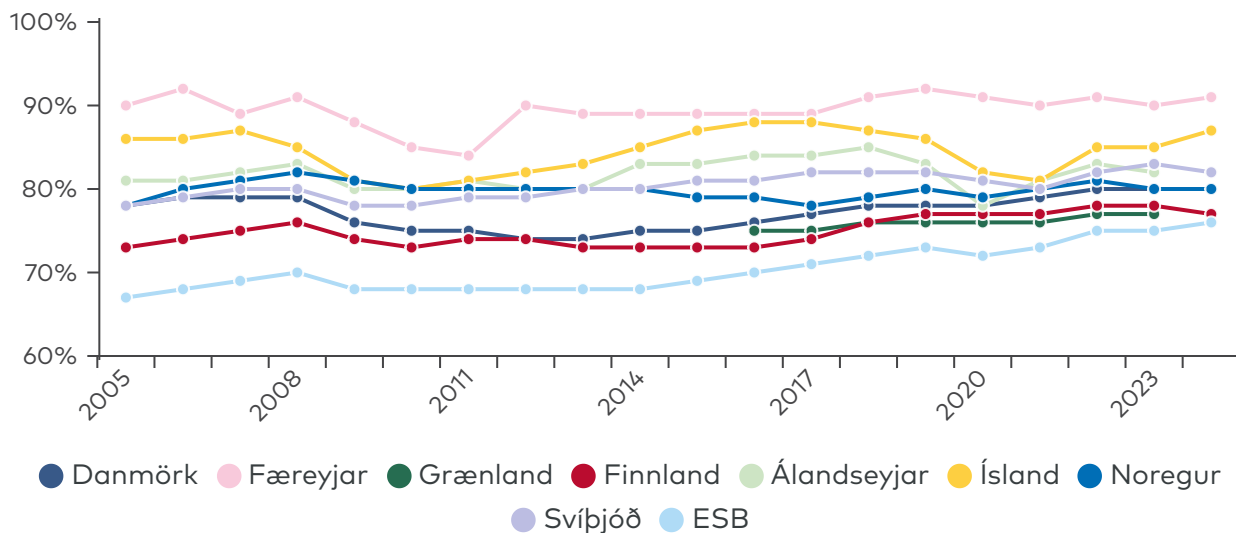

Ljósmyndir: Niels Bohr Institutet, Visit Faroe Islands, Kim Wyon/Visit Denmark

Samkeppnishæf Norðurlönd

Aukin velmegun og velferð til að mæta sívaxandi kröfum Norðurlandabúa ræðst af efnahagslegum styrk og samkeppnishæfni Norðurlanda í alþjóðlegum samanburði. Fyrirtæki á Norðurlöndum standa sig almennt vel í samkeppni þjóðanna en verða stöðugt að huga að nýjungum vilji þau ekki dragast aftur úr á alþjóðamörkuðum. Standa þarf vörð um samkeppnishæfni Norðurlanda með samstilltu átaki. Norðurlönd eiga að viðhalda og efla samstarfið um að skapa góð starfsskilyrði fyrir fyrirtæki með það fyrir augum að **stuðla að auknum útflutningi og framleiðni**. Norðurlönd og Eystrasaltsríkin verða einnig að halda dampi í stafrænni framþróun til að varðveita forskotið á önnur Evrópulönd.

Atvinnuþátttaka í norrænu löndunum og í ESB (2005-2024)

Mynd 3 Myndin sýnir hlutfall starfandi af mannfjölda á Norðurlöndum og í ESB. Myndritið nær til fólks á aldrinum 20-64 ára.

Heimild: Nordregio og Nordic Statistics Database (WORK02)

Formennskan hyggst styrkja samkeppnishæfni norræns atvinnulífs – ekki síst með auknu samstarfi landa sem einnig felur í sér nýsköpun. Jafnframt mun hún halda áfram með **stafræna umbreytingu og samþættingu Norðurlanda og Eystrasaltsríkjanna** svo að borgarar og fyrirtæki rekist síður á stafrænar hindranir í samskiptum þvert á landamærin.

Áhersla verður á traust hagkerfi, sem skapa svigrúm til fjárfestinga á mikilvægum sviðum, og framtíðarlausnir, svo sem þróun nýrrar tækni, traustar mikilvægar virðiskeðjur og lausnir á loftslagsáhrifum og hnignun lífbreytileika, – forgangsverkefni sem eiga að tryggja Norðurlöndum stöðu sem sjálfbærasta svæði heims. Traust hagkerfi eru enn fremur forsenda þess að viðhalda gæðum og stuðningi við velferðarkerfi Norðurlanda og þar með við félagslega sjálfbærni. Að baki slíku stendur meðal annars nútímalegt heilbrigðiskerfi, menntakerfi án aðgreiningar og betri samhæfð opinber þjónusta til hagsbóta fyrir borgara og fyrirtæki alls staðar á Norðurlöndum.

Traust og samkeppnishæf norræn hagkerfi innan ESB og á heimsvísu

Traust hagkerfi eru kjölfestan í ólgusjó samtímans, þegar þarf að standa vörð um sameiginlega hagsmuni Norðurlanda, og jafnframt forsenda fyrir því að unnt sé að mæta brýnni þörf fyrir aukinn varnarviðbúnað. Því leggur formennskan áherslu á **traust og samkeppnishæf norræn hagkerfi** sem einkennast af heilbrigðum og sjálfbærum opinberum fjármálum. Efnahagslegar umbætur á vinnumarkaði verða í brennidepli sem og rekstrarskilyrði fyrirtækja, þar með talið einföldun regluverks til að auka afköst atvinnulífsins og samkeppnishæfni þess á alþjóðavettvangi.

Í því sambandi þarf, að mati formenskunnar, að huga að sameiginlegum áskorunum og mögulegum lausnum til að efla vaxtarmöguleika.

Formennskan mun ráðast í ítarlega könnun á reynslu og lærdómi sem Norðurlönd hafa dregið af kórónuveirufaraldrinum og orkukreppunni. Markmiðið er að læra af liðnum óvissutímum til að standa sterkari gagnvart efnahagslegum áföllum í framtíðinni.

Norræn skýrsla um samkeppnishæfni

Skýrsla Marios Draghi um stöðu og horfur hvað varðar samkeppnishæfni Evrópusambandsins hefur varpað ljósi á eina af grundvallaráskorunum sambandsins, þ.e. minnkandi framleiðni og samkeppnishæfni í Evrópu. Norðurlönd hafa sterka stöðu og réttar forsendur til að ganga fremst í flokki við að byggja upp öflugri álfu, samhliða áherslu á græn, stafræn og félagslega

sjálfbær Norðurlönd. Formennskan hefur í samstarfi við skrifstofu Norrænu ráðherranefndarinnar boðið út gerð **skýrslu um samkeppnishæfni Norðurlanda**. Skýrslan á sem sagt að gera samkeppnishæfni Norðurlanda skil og þar með styrkleikum og þróunarmöguleikum sem styðja við framtíðarsýnina 2030 um að skapa samkeppnishæfasta og grænasta svæði heims.

Haustið 2026 mun samkeppnishæfni Norðurlanda verða helsta umræðuefnið á árvissri ráðstefnu formennskunnar og Norrænu ráðherranefndarinnar um framtíðarsýnina.

Sjálfvirkar sjálfbærniskýrslur á Norðurlöndum

Auðvelda á norrænum fyrirtækjum að **miðla gögnum**, meðal annars um sjálfbærni, en það eykur einmitt sjálfbærni þeirra og hraðar grænum umskiptum, samþættir norræna markaðinn frekar og dregur úr umsýslubyrði. Samhliða minna álagi eykst samkeppnishæfni norrænna fyrirtækja.

Formennskan beitir sér fyrir virku samstarfi um sjálfvirka skýrslugjöf um sjálfbærni á Norðurlöndum.

Notkun og þróun gervigreindar til að efla samkeppnishæfni Norðurlanda

Formennskan vill athuga náið **notkun gervigreindar** í því skyni að gera Norðurlönd og Eystrasaltsríkin samkeppnishæfari og opinbera geirann skilvirkari. Finna á notendavænar snjalllausnir og létta álagi af norrænum og baltneskum fyrirtækjum.

Formennskan fylgir eftir tilmælum frá *Nordic Ethical AI Expert Group* og fleirum.

Stafrænt sjálfræði Norðurlanda og Eystrasaltsríkjanna

Ljóst má vera af ástandi heimsmála að Norðurlönd og raunar Evrópa í heild þurfa að auka tæknilega færni sína og geta ekki verið **háð fáum alþjóðlegum þjónustuveitendum um mikilvæga stafræna innviði**. Ekki er um það að ræða að einangra sig frá alþjóðlegum mörkuðum heldur að tryggja raunhæfa kosti og auka jafnvægið í markaðsumhverfinu þannig að svæðisbundnar lausnir geti gert sig gildandi. Formennskan mun standa fyrir stjórn mála umræðum um tækifæri á þessu sviði og raunhæfar aðgerðir sem samstarfslöndin geta ráðist í ásamt Evrópusambandinu.

Þéttara samstarf Norðurlanda og Eystrasaltsríkjanna um stafræn evrópsk auðkenni og viðskiptaveski

Undanfarin ár hafa Norðurlönd og Eystrasaltsríkin unnið náið saman og með góðum árangri á vettvangi Norrænu ráðherranefndarinnar um stafvæðingu (MR-DIGITAL) að innleiðingu Evrópureglna um stafræn auðkenni. Þetta samstarf má að ósekju þetta. Þegar væntanleg snjalllausn framkvæmdastjórnar ESB um **evrópskt viðskiptaveski** (e. Business Wallet) verður að veruleika eiga millilandaviðskipti fyrirtækja annars vegar og stjórnvalda og fyrirtækja hins vegar að verða greiðari og einfaldari. Evrópska viðskiptaveskið á einnig að auðvelda fyrirtækjum á Norðurlöndum og í Eystrasaltsríkjunum að vinna saman þvert á landamæri sín og einfalda viðskipti við opinberar stofnanir og loks að draga úr umsýslubyrði fyrirtækjanna.

Formennskan tekur saman yfirlit um hvar innleiðing á stafrænum auðkennum er á vegi stödd og kannar hvort sé vegur að efla samstarfið um evrópska viðskiptaveskið.

Samþætt mennta- og rannsóknasvæði

Dugmiklar og vel menntaðar þjóðir skapa forsendur fyrir sjálfbæran hagvöxt og aukna samkeppnishæfni í hverfulum heimi, þegar þörf er á mikilli aðlögunarhæfni.

Færni á sviði stafrænna og grænna umskipta í framtíðinni er áherslumál alls staðar á Norðurlöndum. Þegar fram í sækir þarf menntun á Norðurlöndum að endurspeglar færniþörf samfélagsins og atvinnulífsins. Hafa skal meira samráð við menntageirann. Auk þess eiga Norðurlönd að beita sér fyrir tilgangsríku félagsstarfi og betri líðan barna, nemenda og háskólanema eða skólafólks á öllum skólastigum.

Samþætt rannsóknasvæði

Rannsóknir og nýsköpun skipta sköpum þegar á að leysa hin stóru sameiginlegu samfélagsmál og tryggja öryggi landanna og Norðurlanda í heild. Samstarf um grænar rannsóknir og lykiltækni, ásamt ábyrgri alþjóðavæðingu og rannsóknaröryggi, eru því mikilvæg forgangsmál formennskunnar.

Formennskan hyggst hrinda í framkvæmd norrænu stefnumarkandi átaki á sviði **skammtatækni**. Á formennskutímanum verður jafnframt lögð áhersla á gildandi leiðbeiningar um **rannsóknaröryggi** og innleiðingu þeirra í bráð og lengd. Ríður þá á að vinna saman að og greiða fyrir aðgangi að þekkingarmiðlun, sameiginlegum rannsóknarverkefnum, rannsóknainnviðum og uppbyggingu getu og hæfni. Þetta snýst um hvernig best sé að efla rannsóknasamstarf innan Norðurlanda og hvernig Norðurlönd geti markað sér stöðu sem rannsóknasvæði í heimi sem einkennist af pólitískum sviptingum og miskunnarlausu alþjóðlegu tæknikapphlaupi. Jafnframt verður lögð áhersla á tengsl rannsókna, nýsköpunar og samkeppnishæfni.

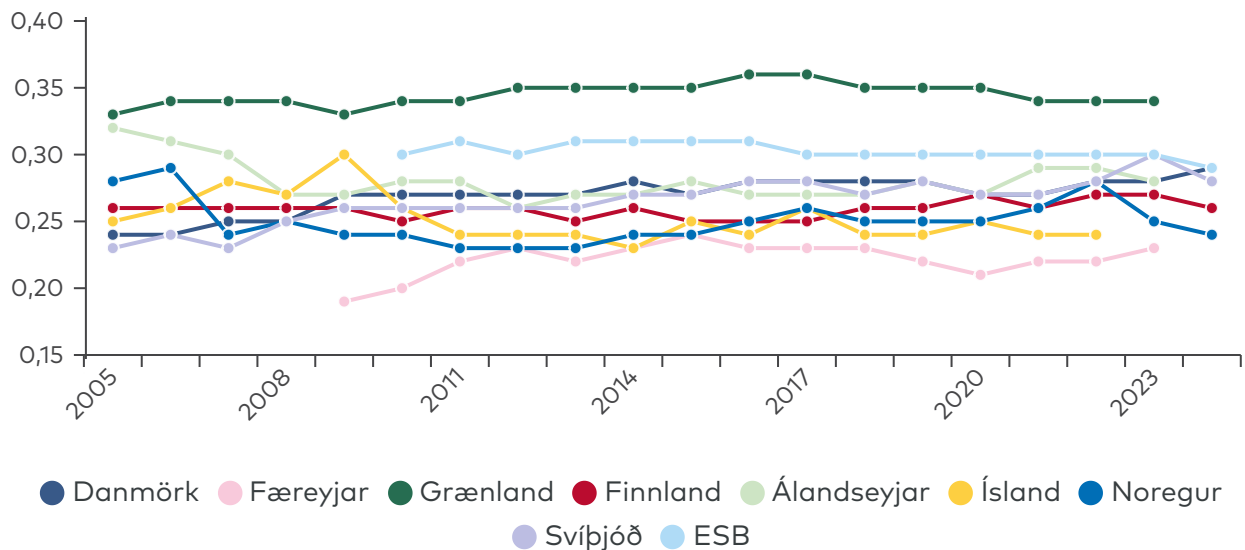
Ljósmyndir: Agaton Strom/Norden.org. Mathias Engmark/Roskilde Festival/Visit Denmark. Ricky John Molloy/Norden.org

Félagslega sjálfbær Norðurlönd

Norræn velferðarsamfélög byggjast að miklu leyti á trausti, en nú hriktir í stóðum velferðarmóðelsins og félagslegrar samloðunar. Stefna skal að því að Norðurlönd verði áfram félagslega sjálfbær og sterk. Formennskan hyggst láta fara fram könnun á hvernig unnt verði að hanna og bæta þjónustuframboð fyrir alla, einnig eldri borgara, svo að þeir geti lifað sjálfstæðu lífi og tekið fullan þátt í samfélaginu, þótt þeir hafi þörf fyrir umönnun og aðstoð. Öflugt velferðarsamfélag er jafnframt samfélag þar sem innbornir jafnt sem innflytjendur standa saman að velferðinni í nánú samstarfi við nærumhverfi sitt – taka **virkan þátt í þjóðlífinu**, m.a. með félagsstarfi, og láta sig varða lýðræðislega þróun.

Félagsleg sjálfbærni felur í sér að allir hafi **sömu tækifæri til að eiga gott líf** og njóta sömu frelsisréttinda. Sama gildir vitaskuld um stúlkur og konur með innflytjendabakgrunn sem sæta menningartengdri þvingun. Jafnframt ber öllum að vernda umhverfið og auðlindirnar fyrir komandi kynslóðir. Til þess þarf samfélag að hafa bolmagn til að takast á við áskoranir og utanaðkomandi þrýsting. Í kjarna norrænnar sjálfsmyndar eru lýðræði og gildi á borð við jöfnuð og jafnrétti sem ber að gæta af kostgæfni.

Tekjumöguleikar í norrænu löndunum og í ESB (2005-2024)

Mynd 4 Myndin sýnir þróun Gini-stuðuls fyrir norrænu löndin og ESB. Gini-stuðullinn er mælikvarði á ójöfnuð tekna, þar sem 0 merkir að allir hafa jafnar tekjur og 1 merkir að einn einstaklingur hafi allar tekjurnar.

Heimild: Nordregio og Nordic Statistics Database (GINI01) og Hagstofa Íslands

Óbrotgjarnt lýðræði

Félagsleg samstaða er grundvöllur norrænna velferðarríkja. Hann má ekki bregðast. Félagsleg samstaða veitir einstaklingum og hópum stuðning og öryggi, auk þess að efla viðnámsþrótt gegn áföllum. En félagsleg samstaða getur rofnað þegar lögmál og reglur samfélagsins eru virtar að vettugi. Samloðun minnkar, sem og tiltrú almennings á réttarríkið. Samfélagið á erfiðara með að takast á við aðsteðjandi vanda. Formennskan leggur því metnað sinn í að efla traust og lýðræði á Norðurlöndum og berjast gegn glæpastarfsemi sem teygir anga sína yfir landamærin.

Öflugt lýðræði og traust

Formennskan hefur hug á að styrkja frekar **einstaklega fjörlegt norrænt félagslíf**, enda er félagsstarfsemi mikilvægur lýðræðislegur vettvangur þar sem börn og ungmenni venjast því að vera þátttakendur og að rödd þeirra skipti máli. Þetta stuðlar að miklu leyti að trausti í samfélaginu og framtíðaröryggi hins viðtæka lýðræðis.

Til að efla norrænt borgarasamfélag felur formennskan Norræna félaginu að halda ráðstefnu um það málefni í samstarfi við dönsku ungliðasamtökin DUF eða *Dansk Ungdoms Fællesråd*.

Skipulögð brotastarfsemi og glæpaflokkar

Norrænu löndin eiga í harðri glímu við skipulagða brotastarfsemi og glæpaflokka en afbrot þeirra eru æ oftast þess eðlis að þau snerta fleiri lönd en eitt. Náið norrænt samstarf skiptir því miklu máli fyrir möguleika landanna til að takast á við þennan vanda í framtíðinni. Formennskan heldur ótrauð áfram baráttunni gegn skipulagðri brotastarfsemi og glæpaflokkum sem láta landamæri ekki aftra sér – nánar tiltekið hefur hún á þrjónunum að efla norrænt samstarf um aðgerðir gegn **misnotkun stafrænnar þjónustu í þágu skipulagðrar brotastarfsemi** og koma í veg fyrir að börn og ungmenni séu gínt til þátttöku. Jafnframt er vilji til að efla samstarf Norðurlanda við þriðju ríki, þaðan sem glæpasamtök stýra alvarlegri brotastarfsemi í norrænu löndunum.

Jafnrétti fyrir alla – á Norðurlöndum og á heimsvísu

Jafnrétti er lýðræðislegur burðarstólpi og kjarnagildi á Norðurlöndum. Jafnrétti kynjanna og jöfn réttindi hinsegin fólks eru forsenda sjálfræðis og æskilegrar samfélagsþróunar. Allir íbúar Norðurlanda verða að geta lagt sitt af mörkum og haft áhrif á þróun velferðarsamfélaganna, eigi ekki samkeppnishæfni landanna að bíða tjón.

Norðurlönd standa mjög framarlega í jafnréttismálum en betur má ef duga skal.

Jafnrétti og réttindi hinsegin fólks hafa enn fremur átt undir högg að sækja á heimsvísu. Því hyggst formennskan sækja fram af miklum krafti í þágu jafnréttis.

Pushing for Progress

Víða á alþjóðlegum vettvangi og í fjölda ríkja er skipulega og markvisst grafið undan jafnrétti kvenna, kyn- og frjósemisheilbrigði og -réttindum þeirra og jafnrétti hinsegin fólks. Norrænu löndin hafa samþykkt fjölæra áætlun, sem þau nefna *Pushing for Progress*, til að undirstrika að þau mæti þessu bakslagi öll sem eitt og vinni að framgangi jafnréttis.

Formennskan efnir til viðburðar af hálfu Norðurlanda í tengslum við IDAHOT+ (alþjóðlegs dags gegn hómófóbíu og transfóbíu) og ráðstefnu um jafnrétti og rétt kvenna til að ráða yfir eigin líkama og lífi.

Karlar, karlmennska og jafnrétti

Karlar og karlmennska hafa verið í kastljósinu hjá Norrænu ráðherranefndinni í vaxandi mæli síðustu ár. Norm og væntingar til kynja hafa einnig áhrif á lífsgæði karla og drengja, tækifæri þeirra og áskoranir.

Formennskan lætur vinna skýrsluna State of Nordic Men 2026 meðal annars til að varpa ljósi á athafnir karla á netinu og afstöðu þeirra til jafnréttis.

Ofbeldi í nánum samböndum – snemmtæk greining og úrræði fyrir brotamenn

Kynbundið ofbeldi er árás á friðhelgi þess sem fyrir því verður og hefur alvarlegar neikvæðar afleiðingar fyrir brotapolu, fjölskyldu hans, önnur nán sambönd og samfélagið allt. Baráttan gegn ofbeldi er forgangsmál í norrænu og alþjóðlegu samstarfi.

Formennskan stefnir að því að þróa nýjar fyrirbyggjandi aðferðir og snemmtæka íhlutun um öll Norðurlönd og í samstarfi við Eystrasaltsríkin.

Samkeppnishæfni og jafnréttismál

Jafnrétti hefur þýðingu fyrir samkeppnishæfni Norðurlanda. Þetta á sér þá skýringu að jafnrétti er forsenda þess að færni og getu Norðurlandabúa sé ekki kastað á glæ heldur fái þeir óhindrað notið hæfileika sinna í þágu samfélagsins.

Formennskan lætur fara fram könnun á samkeppnishæfni og jafnrétti, meðal annars með tilliti til þess hvernig jafnréttismál geti leitt til hagvaxtar.

Börn og ungmenni

Gott líf barna og ungmenna er mikilvæg undirstaða fyrir félagslega sjálfbær Norðurlönd. Formennskan telur einsýnt að gera málefnum þeirra á Norðurlöndum áfram hátt undir höfði, þar á meðal að **virkja ungt fólk til þátttöku**. Stuðla á að aukinni þekkingu þeirra á Norðurlöndum og venslum við svæðið í heild og löndin hvert fyrir sig. **Tryggja þarf að ný kynslóð tileinki sér gildi norræns samstöðuanda.**

Börn og ungmenni á Norðurlöndum vaxa úr grasi við mismunandi aðstæður. Unglingsár í borgum eru frábrugðin reynslu ungmenna í dreifðum byggðum, þar sem erfiðara getur verið að halda uppi ungmennastarfi. Mikilvægt er að vinna að því að styrkja stöðu ungmenna í slíkum byggðum.

Færeyjar hýsa viðburðinn *Generation North Atlantic* á formennskuárinu, þar sem ungmenni frá öllum átta norrænu löndunum koma saman í vinnustofum, kynningum og fyrirtækjaheimsóknum, með það fyrir augum að hvetja til nýsköpunar og þróunar á svæðisbundnum málefnum.

Líðan barna og ungmenna

Allt of mörgum börnum og ungmennum á Norðurlöndum líður illa, finnst þau skilin út undan í veigamiklu félagsstarfi og hafa vaxandi áhyggjur af framtíðinni. Upplýsa þarf um árangursríkar aðferðir við að tryggja börnum og ungmennum heilbriggt og öruggt uppeldi á Norðurlöndum.

Snemmtæk greining og forvarnir gegn vanlíðan skipta sköpum þegar hlutast á til um tímanlega aðstoð og inngrip í líf barna og ungmenna svo að langvarandi vanlíðan hrjái þau ekki. Formennskan stefnir auk þess að því að efla þekkingarmiðlun á sviði félagsmála um aðferðir sem duga með tilliti til þess að skapa börnum og ungmennum góð uppvaxtarskilyrði.

Formennskan efnir til norræns leiðtogafundar um andlegt heilbrigði eins og þann sem var haldinn í fyrsta sinn þegar Danir, Færeyingar og Grænlandingar höfðu formennskuna með höndum árið 2015.

Formennskan hefur jafnframt líðan barna og ungmenna ríkt í huga þegar hún ræðst í verkefni á grunni tilmæla Velferðarnefndarinnar (2025), en þau eiga að ná til barna og ungmenna og annarra sem eiga hlut að máli.

Þar að auki vinnur formennskan að því að efla lýðheilsu á Norðurlöndum, til dæmis með því að setja aðgerðir á dagskrá gegn tóbaks- og nikótínneyslu barna og ungmenna.

Skaðlegt efni og vernd barna og ungmenna

Aðgangur barna að skaðlegu og ólögmætu efni á **stafrænum miðlum** er orðið mikið vandamál. Vaxandi þörf er á að vernda börn og ungmenni fyrir ávanabindandi reikniritum, siðlausum viðskiptaháttum, umfangsmikilli gagnahömstrun og vinnslu persónuupplýsinga. Stafvæðingarreglur ESB verða teknar til kostanna í okkar löndum, á því er enginn vafi. Formennskan mun standa fyrir stjórn málaumræðum um hvað sé hægt að gera frekar til að vernda börn og ungmenni, þar á meðal hvort löndin geti, sem stafrænn frumkvöðull, lagt eitthvað af mörkum í líkingu við fyrirmyndar starfshætti og hagnýtar lausnir. Framkvæmd ESB-löggjafar og annarra laga og reglna á þessu sviði, sem Evrópa að öðru leyti getur dregið lærdóm af, er ekki undanskilin.

Börn og ungmenni í stafrænum heimi

Stafvæðingin breytti lífi barna og ungmenna. Ný tækni, samfélagsmiðlar, gervigreind og nauðsyn tölvukunnáttu gerir að verkum að börn og ungmenni verða að tileinka sér gagnrýna hugsun og vandlega vega og meta tækninotkun sína og hvernig þurfi að haga sér í stafrænum heimi svo að ekki fari illa. Á tímum stafrænnar innleiðingar er mikilvægt að við verndum börn og ungmenni á Norðurlöndum.

Formennskan hefur enda auga með **skjánotkun** barna og ungmenna, bæði vegna slæmra áhrifa sem hún getur haft á þau en ekki síst vegna öryggis þeirra á netinu. Mikilvægt er að tækniþróunin styðji og auki velferð og lærdóm barna og ungmenna.

Sjálfbær vinnumarkaður

Norræna vinnumarkaðslíkanið er einstakt og ber að varðveita og þar með það fyrirkomulag að semja um kaup og kjör. Þannig tryggjum við **öruggt og heilbrigt starfsumhverfi og sanngjarna samkeppni á norrænum vinnumarkaði**. Líkanið einkennist af nánu samstarfi ríkisstjórna, atvinnurekenda og launafólks til að finna haganlegar lausnir sem taka mið af samkeppnishæfni og almennilegum skilyrðum og aðbúnaði starfsfólks. Eigi að síður þarf vinnumarkaðurinn á Norðurlöndum sífellt að bregðast við nýjum sameiginlegum áskorunum á þessum síðustu og breytilegu tímum.

Norræna vinnumarkaðslíkanið eft

Formennskan leitast við að finna aðferðir til að **treysta norræna vinnumarkaðslíkanið til framtíðar**. Aðilar vinnumarkaðarins ráða málum sínum sjálfir að miklu leyti og hafa reglulegt samráð um að efla vinnumarkaðslíkanið og stuðninginn við það. Þetta er ekki síst mikilvægt í ljósi breytinga á vinnuafli. Norðurlönd standa frammi fyrir sameiginlegum áskorunum sem löndin geta leyst með því læra hvert af öðru og veita hverju öðru innblástur svo að þau verði við öllu búin í framtíðinni.

Norrænt átak gegn brotastarfsemi á vinnumarkaði

Norðurlönd láta ekki deigan síga í **baráttunni við brotastarfsemi á vinnumarkaði og félagsleg undirboð** á formennskuárinu. Sómasamlegar aðstæður og sanngjörn samkeppni eru grundvallarforsendur norræns vinnumarkaðar. Án viðunandi launa- og ráðningarkjara, jafnt í orði sem á borði, getur óhindraður og sanngjarn hreyfanleiki um norræna vinnumarkaði ekki orðið að veruleika, sem bitnar einnig á erlendu og útsendu vinnuafli.

Glæpastarfsemi hefur verið vaxandi og almennur vandi upp á síðkastið. Formennskan leggur því áherslu á að norrænu löndin beri saman bækur sínar um hvernig best sé að vinna gegn brotastarfsemi á vinnumarkaði.

Áreiðanlegt menningar- og fjölmiðlasvið

Hlúð að menningu á Norðurlöndum

Á þessum óvissutímum í alþjóðamálum verður mikilvægi **sameiginlegrar norrænnar menningar** augljóst, en hún á mikið undir samstöðu og trausti vinabjóða sem virða lýðræðisleg grunngildi. Formennskan vill minna á að menning hefur miklu hlutverki að gegna fyrir norrænt samfélag, svo sem samkennd og samhug íbúanna, sjálfsmynd þeirra og lýðræðisleg viðmið.

Áform eru um að rannsaka hvernig norrænu löndin geti verið þeim yfirgripsmiklu þáttum menningarlífsins stoð og stytta sem eiga þátt í að styrkja norræn mannleg og samfélagsleg gildi. Hér er um að ræða stuðning við þátttöku í menningarlífinu, vernd hlutlægs og huglægs menningararfs, hvatningu til lesturs barna og fullorðinna, tungumálastefnu Norðurlanda o.fl. Vinna á náið með Eystrasaltsríkjunum sem hafa sama gildismat og Norðurlandabjóðirnar.

Atvinnuuppbygging á menningarsviðinu

Til að hlúa að menningu og sögu hefur formennskan ákveðið að hafa atvinnuuppbyggingu í menningargeiranum í fyrirrúmi. Umræddar atvinnugreinar á Norðurlöndum endurspeglar ekki aðeins nýsköpun og vöxt heldur stuðla þær að sterkara vörumerki sem stendur enn frekar fyrir lýðræðislegum gildum og opnu samfélagi en áður. Rangfærslur og skautun má sjá víða nú á tímum, en menning og sköpun geta myndað fjárhagslegt og markvisst mótvægi sem Norðurlönd geta nýtt í auknum mæli til að miðla norrænum gildum.

Mikil tækifæri eru þannig fólgin í menningartengdum atvinnugreinum en til að nýta þau til fulls þarf að efla samstarfið á Norðurlöndum með hnitmiðaðri aðgerð sem styrkir viðveru norrænna menningaraðila, bæði innan Norðurlanda og á alþjóðlegum vettvangi. Formennskan mun því kanna hvernig Norðurlönd geti unnið markvisst að því að **auka menningarútflutninginn**, einkum með hliðsjón af ríkjandi togstreitu og átökum í alþjóðastjórnámálum.

Aukin framleiðsla norrænna almannapjónustumiðla

Fjölmiðlar verða sérstakt áhersluatriði formennskunnar að því er varðar menningartengdar atvinnugreinar. Á norrænum almannapjónustumiðlum er sterk hefð fyrir framleiðslu efni, þar sem markmiðið er ekki einungis hagnaður og afþreying heldur einnig fræðsla og menningarlegt uppeldi. Undanfarna áratugi hafa erlendar streymisveitur þó náð að hasla sér völl á norrænum og evrópskum mörkuðum. Netflix og HBO Max voru ein og sér með 7,7 milljónir áskrifta í lok árs 2023 í Danmörku, Finnlandi, Noregi og Svíþjóð. Yfirburðir þeirra ógna norrænni menningarvitund, þar sem hætta er á að staðbundnar frásagnir, tungumál og menningarleg viðmið útvatnist og víki fyrir erlendu efni.

Eftl norrænt samstarf um framleiðslu almannapjónustumiðla á efni getur átt þátt í að tryggja tungumálafjölbreytni, staðbundinn áhuga og alþjóðlegt sjónarhorn – annars vegar á Norðurlöndum en hins vegar úti í hinum stóra heimi. Úrlausn krefst samstarfs og stuðnings hlutaðeigandi um öll Norðurlönd en vandinn er ofvaxinn hverju landi fyrir sig.

Formennskan hyggst ræða og eiga frumkvæði að verkefnum í þeim tilgangi að auka og breikka framboð almannapjónustumiðlanna á heimatilbúnu efni, bæði í þágu norrænu landanna og til útflutnings. Unnið verður út frá ályktunum starfshópsins, sem MR-K hefur orðið einhuga um undir formennsku Finnlands og Álandseyja.

Ljósmyndir: Smyril Line. Martin Thaulow/Norden.org. Ólavur Frederiksen.

Stefnum að traustum tengslum Norðurlanda í hverfulum heimi

Áætlun þessi dregur fram áherslur formennskunnar og sameiginleg markmið fyrir árið 2026. Norrænt samstarf er okkur hjartansmál og við hlökkum til að veita því forystu á formennskuárinu.

Samstarfið í Norrænu ráðherranefndinni er Norðurlandapjóðunum mikils virði. Svæðið er í sérflokki í alþjóðlegum samanburði. Ávinningur íbúanna felst meðal annars í einstaklega öruggum og sjálfbærum samfélögum, en það hefur ekki gerst á einni nóttu. Þetta er afrakstur sögulegrar þróunar sem spannar meira en hálfa öld. Norðurlönd hafa ekki staðið kyrr. Þau hafa alltaf þokast fram á við. Aðeins með því að vera í sífelldri framþróun getum við varðveitt kjarnann í norrænu samstarfi. Við verðum að halda áfram veginn og tryggja jafnt og þétt að samstarfið – bæði að formi og innihaldi – þjóni tilgangi sínum eins og best verður á kosið.

Eftir því sem veröldin veltist er mikilvægt að Norðurlönd séu ávallt fær um að finna í sameiningu nýjar og sjálfbærar lausnir á brýnum áskorunum og koma norrænum sjónarmiðum á framfæri á alþjóðlegum vettvangi. **Norðurlönd – traust tengsl í hverfulum heimi.**

Um ritið

Norðurlönd 2026 – traust tengsl í hverfulum heimi. Formennskuáætlun Danmerkur og Færeyja í Norrænu ráðherranefndinni árið 2026

PolitikNord 2025:721

ISBN 978-92-893-8343-1 (PDF)

ISBN 978-92-893-8344-8 (ONLINE)

<http://dx.doi.org/10.6027/politiknord2025-721>

© Norræna ráðherranefndin 2025

Forsíða ljósmynd: Polina Kuzovkova / Unsplash

Útgefið: Október 2025

Norræna ráðherranefndin

Norræna ráðherranefndin er opinber samstarfsvettvangur norrænu ríkisstjórnanna. Samstarfið nær til

Danmerkur, Finnlands, Færeyja, Grænlands, Íslands, Noregs, Svíþjóðar og Álandseyja.

Árið 2019 settu norrænu forsætisráðherrarnir fram sameiginlega framtíðarsýn um að Norðurlönd skyldu verða sjálfbærasta og samþættasta svæði heims fyrir árið 2030. Samvinnan í Norrænu ráðherranefndinni skal styðja við þetta markmið með starfi sem stuðlar að grænum, samkeppnishæfum og félagslega sjálfbærum Norðurlöndum.

Norræna ráðherranefndin

Nordens Hus

Ved Stranden 18

1061 Kaupmannahöfn

www.norden.org

Lesi fleiri norræn rit: www.norden.org/is/utgafur